

Lammproduktion

Råd och tips för lammproducenter med ekologisk inriktning

Informationsbroschyren är framtagen av Annika Arnesson, Karin Granström, Maria Hammarström och Jesper Eggertsen i samarbete mellan SLU i Skara och Länsstyrelserna i Värmlands- och Västra Götalands län. Vid sammanställning av ekonomiavsnittet och beräkning av lönsamhetskalkyler har Bengt Andréson, Hushållningssällskapet i Värmland, medverkat.

Foto: Annika Arnesson och Jesper Eggertsen

Broschyren har finansierats gemensamt av Sverige och EU genom det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet.

Innehåll

<i>Inledning</i>	5
<i>Produktionsmodeller</i>	6
<i>Vinterlamning</i>	6
<i>Vårlamning</i>	6
<i>Sommarlamning</i>	7
<i>Höstlamning</i>	7
<i>Sommar- och höstfödda lamm</i>	8
<i>Produktion</i>	10
<i>Utfodring</i>	10
<i>Vad innehåller en ensilagebal?</i>	12
<i>Fungerar helsäd till får?</i>	13
<i>Hur får vi en hög konsumtion av ensilage?</i>	13
<i>När behövs kraftfoder?</i>	14
<i>Rätt bete under rätt tid</i>	14
<i>Tackornas vikt och hull</i>	15
<i>Fåren vill ha en ren och torr ströbädd</i>	15
<i>Klassning av ekologiska lamm</i>	16
<i>Tillväxt och slaktresultat på projektgårdarna</i>	16
<i>Parasitstatus</i>	17
<i>Arbetsåtgång</i>	18
<i>Ekonomi</i>	19
<i>Slaktintäkt per tacka</i>	19
<i>Övriga intäkter</i>	21
<i>Kostnader</i>	21
<i>Stöd och bidrag vid ekologisk lammproduktion</i>	21
<i>Lönsamhetskalkyler för olika produktionsmodeller</i>	22
<i>Några gårdsexempel</i>	26
<i>Sammanfattning</i>	27

Inledning

Intresset för ekologisk lammköttproduktion har ökat sedan slutet av 1990-talet. Under denna period har stora förändringar skett inom fårskötseln. Användningen av ensilage har ökat på bekostnad av hö, vilket fått konsekvenser vad gäller utfodring med kraftfoder. Nya uppfödningssystem har börjat tillämpas i syfte att producera lammkött året runt. Detta ställer nya krav på byggnader, utfodring, fruktsamhet och arbetsinsats.

För att få svar på en del av de frågor som uppkommer när nya produktionsmodeller tas i bruk genomfördes ett projekt på nio gårdar med ekologisk lammproduktion i Värmlands län och Västra Götalands län mellan 2002 och 2005. Besättningsstorleken varierade mellan 35 och 150 tackor. På flertalet av gårdarna var lammproduktionen kombinerad med mjölk- eller nötköttsproduktion. Samtliga gårdar

drevs ekologiskt och alla utom en hade lammproduktionen ansluten till KRAV. Det har förekommit både vinter-, vår-, sommar- och höstlamning, men vinter- och vårlamning dominerade. Korsningstackor var vanligast men det förekom även renrasig finull och gotlandsfår. Fåren inhystes i nybyggda stall, växthus och gamla stallar eller logar som inretts för får.

Reglerna för ekologisk produktion revideras kontinuerligt och för att vara säkra på att man får aktuella uppgifter hänvisas till information från Jordbruksverket respektive KRAV och SMAK.

Det som presenteras, samt de råd och tips som finns i denna broschyr, bygger i stor utsträckning på de erfarenheter som inhämtats under projektet. Vissa uppgifter har också hämtats från andra fältprojekt med får.

Produktionsmodeller

Gårdens förutsättningar såsom byggnader, typ av betesmarker och hur mycket arbete man är beredd att lägga ner på produktionen samt brukarens intresse avgör vilken produktionsmodell som man väljer. Vinterlamning med höga lammtiltväxter ställer höga krav på foder och byggnader. Vårnamning kräver god tillgång till bra bete. Vid sommar- och höstlamning är bra bete, god tillgång till vinterfoder och stallutrymme även för lammen viktiga förutsättningar.

Det blir oftast ett något lägre lammantal vid sommar- och höstlamning och det är även svårare att få ungtackor att lamma vid annan årstid än våren.

Vinterlamning

Tackorna lammar i januari-februari. Lammen, som föds upp intensivt, slaktas vid 3-3,5 månads ålder. Modellen kräver stora stallutrymmen. För att uppnå en hög lammtiltväxt behöver både tackor och lamm få ett tidigt skördat ensilage. Tackorna behöver ett väl sammansatt kraftfoder både under högdräktighet och digivning. Ett lammkraftfoder ges i fri tillgång i lammkammare. Första månaden efter avvänjning måste kraftfodergivan till lammen begränsas till max 50 % enligt KRAV:s regler. Därefter får kraftfodergivan utgöra max 30 % av den totala fodergivan. Eftersom lammen

normalt slaktas direkt från stall blir det inga problem med betesburna parasiter.

Vinterlammande tackor ställer förhållandevis små krav på bete och fungerar utmärkt som naturvårdare. De släpps ofta på bete direkt efter avvänjning och kan komma ut tidigt på våren även om det inte finns så gott om bete. Man får då en naturlig sinläggning av dem. Tillsyn av tackorna är extra viktigt under denna period för att upptäcka eventuella juverproblem.

Vinterlamning.

Vårnamning

Lamning under mars-april anses som det mest naturliga. Tackorna lammar inomhus. Lammen föds huvudsakligen upp på bete och slaktas vid 4-6 månaders ålder. Det bästa ensilaget bör ges till tackorna under högdräktighet och digivning då foderbehovet är som störst. För att näringsförsörja dem under digivning krävs vanligtvis ett tillskott av kraftfoder.

Vårlamning.

Högavkastande betesmarker, en noggrann betesplanering och parasitkontroll är en förutsättning för att få lammen slaktmogna i tid. Tackor och lamm bör under de tre första veckorna av betessäsongen beta på ett parasitfritt bete. Efter avvänjning är det lämpligt att låta lammen beta en vallåterväxt för att få tillgång till ett näringsrikt bete. De bör vägas var fjortonde dag fram till slakt för att kontrollera att de växer som de ska.

Sommarlamning.

Sommarlamning

Sommarlamning under maj-juli (beroende på geografisk läge) innebär att tackorna är i god kondition efter en tid på näringsrikt vår- och försommarbete. Lammen föds upp extensivt och går till slakt först under december-februari vid ca 7 månaders ålder. Det går åt mindre foder till tackorna under stallperioden än vid andra produktionsmodeller. Produktionsformen passar bra om man vill utnyttja naturbetesmarker.

Höstlamning.

Höstlamning

Höstlamning i augusti-september innebär att tackorna under sommaren kan beta på naturbetesmark och ändå bibehålla en god kondition. Under högdräktigheten bör de få beta på vallåterväxt. Målsättningen är att få lammen slaktfärdiga under januari till mars. Tillskottsutfodring av ensilage tiden före installning ger en mjuk övergång till stallutfodring. Installning bör inte ske senare än oktober eftersom möjligheterna till näringsförsörjning på bete minskar dag för dag. Modellen baseras

Produktion

Utfodring

Stallbild.

Lammproduktionen baseras idag huvudsakligen på vallfoder och bete kompletterat med mineraler, salt och vid behov kraftfoder.

Ensilageutfodring dominerar inom lammproduktionen idag. Storbalshantering gör det möjligt även för mindre fårbesättningar att utfodra med ensilage. En tumregel är att en ensilagebal ska konsumeras på 3-4 dagar för att inte den hygieniska kvaliteten ska äventyras.

Ensilage kan skördas vid ett tidigare utvecklingsstadium än hö,

vilket medför mindre förluster av blad och ett högre näringsinnehåll i fodret. Det är vanligt att man hyr in tjänsten att skörda grovfoder. Detta minskar maskinkostnaderna, men gör det svårare att själv bestämma skördetidpunkt. Ofta sker skörden senare än önskvärt, vilket innebär ett lägre näringsinnehåll i ensilaget. Ett tips är att låta tackor och lamm snabbt beta av slåttervallarna tidigt i maj. Då ökar möjligheten att vallen är i rätt utvecklingsstadium även om skördetidpunkten blir sen.

Variationen i näringsinnehåll och ts

I figur 1 visas ett exempel från en gård där samtliga balar vägts vid inkörning. Varje stapel motsvarar genomsnittsvikten för balarna på ett skifte, med högsta och lägsta värde inlagt. Första stapeln visar att skifte A omfattar 13 balar med en genomsnittsvikt på 211 kg ts och en ts-halt på 29 %. Av figuren framgår att ensilagebalarna från skifte I med en ts-halt på 57 % innehåller nästan dubbelt så mycket ts som balarna från skifte C som håller 29 % ts.

Fungerar helsäd till får?

Helsädesensilage användes i mycket begränsad omfattning på ett par av gårdarna. Lantbrukarna upplevde att fåren sorterade i sådan omfattning att det blev mycket foderrester. Vid omläggning av vall kan det bli aktuellt att skörda insåningsgrödan som helsäd. Även ekostödsreglerna gör att det i vissa fall kan vara intressant att odla en helsädesgröda. Om denna typ av foder ska utfodras till får är det en fördel om fodret är hackat. Helsäd kan vara en intressant ingrediens i fullfoder. Till nötkreatur har man sett att helsäd är ett bra komplement till spätt vallfoder då det bidrar till ett bättre proteinutnyttjande.

Hur får vi en hög konsumtion av ensilage?

För att få en hög konsumtion av ensilage är det nödvändigt att skörda vallen i ett tidigt utvecklingsstadium. Ett stort baljväxtinslag i

ensilaget bidrar också till en hög konsumtion. Baljväxter håller en lägre fiberhalt än gräs och fibrerna har dessutom högre smältbarhet. Fåren äter bättre av ett förtorkat och hackat material. Djuren äter mer av ensilage som utfodras i fri tillgång löst på ett foderbord, än när hela balar ställs i en foderhäck. Foderspillet blir också mindre.

En god hygienisk kvalitet är också en förutsättning för en hög konsumtion. Vid utfodring av hel ensilagebal i rundbalshäck måste man vara särskilt observant eftersom den hygieniska kvaliteten försämras dag för dag.

Konsumtionen gynnas också av att djuren har tillräckligt med ätutrymme och slipper konkurrera om ätplatsen, eftersom fåren är utpräglande flockdjur och vill äta samtidigt. På de flesta gårdar går ungtackor i en grupp för sig. Det är också vanligt att tackorna delas i olika utfodringsgrupper med hänsyn till hull och kondition.

Tackor äter ensilage. Fåren har förmåga att sortera ut de mest näringsrika delarna av fodret. Om grovfodret är sent skördat måste man acceptera att det blir en del foderspill och ta bort foderrester och på så sätt ge fåren har möjlighet att välja.

Tabell 3. Exempel på hur beteskvaliteten påverkar lammtillväxten.

	Spätt bete	Starkt förvuxet bete
Fiberhalt	Låg	Hög
Smaklighet	Hög	Låg
Näringsinnehåll	Högt (11 MJ och 130 g rp)	Lågt (9,5 MJ och 70 g rp)
Konsumtion	1,5 kg ts per dag	0,7 kg ts per dag
Daglig tillväxt	300 gram	75 gram
Tid för 10 kg viktökning	1 månad	5 månader

Tackornas vikt och hull

Tackorna vägdes och hullbedömdes vid några tillfällen under projekt-tiden. I genomsnitt vägde de 71 kg vid betessläppning och 77 kg vid installning. När andelen kötttrasin-slag ökar, så ökar också tackvikten.

Det är viktigt att tackorna är i god kondition vid betäckning. Genom att då och då känna över ryggen på tackorna kan man kontrollera deras hull. Tackorna går normalt ner i hull under digivningen, men det är viktigt att de inte tappar för mycket i kondition.

Det är viktigt att verkligen känna på tackorna eftersom ullen döljer vilken kondition de har.

Fåren vill ha en ren och torr ströbädd

Det är många faktorer som påverkar halmåtgången, såsom stallpe-riodens längd, beläggning, ensila-gets ts-halt, utfodringsystem och mängden foderspill, halmens sort, kvalitet och hackselängd, eventuellt strö i rastfälla, luftfuktighet i stallet samt hur välstrött och rent djurägaren vill att fåren ska ha det i ströbädden.

I projektet varierade halmåtgången mellan 65 och 200 kg per tacka och stallsäsong. Ett alternativ till djupströbädd av halm kan vara att strö med sågspån. Ett sågspånslager läggs då ut på golvet och göd-seln krattas eller skrapas bort dagli-gen varefter nytt sågspån sprids ut.

Sågspån som strö till tackor.

Klassning av ekologiska lamm

Andelen ekologiskt uppfödda lamm som har en slaktvikt och slaktkroppskvalitet som berättigar till KRAV-pristillägg är hög. I tabell 4 kan man se att ekologiskt uppfödda lamm i genomsnitt har högre slaktvikt och bättre formklass än konventionellt uppfödda.

Det vanligaste skälet till att lamm inte uppnår märkeskvalitet är att de är för feta eller har för dålig formklass vilket framgår av tabell 5.

Tabell 4. Genomsnittlig slaktvikt, formklass och fettgrupp för ekologiskt och konventionellt uppfödda lamm. (Ekokött, 2006).

	Antal	Slaktvikt	Formklass	Fettgrupp
Ekologiska lamm	10 799	18,9	7,0	6,5
Konventionella lamm	177 934	18,0	6,7	6,2

Tabell 5. Procentuell andel lamm som låg inom kvalitetsgränserna för KRAV-pristillägg och orsakerna till att de hamnade utanför. (Ekokött, 2006).

Inom kvalitetsgränserna	För lätt	För tung	För dålig form	För mager	För fet
83 %	2,9	1,7	4,4	2,8	8,7

Tillväxt och slaktresultat på projektgårdarna

Antalet uppfödda lamm per tacka var i genomsnitt 1,9 med en variation från 1,4 till 2,2. Inte bara vår födda lamm utan även vinterfödda lamm kom ut på bete. Stora variationer förekom mellan år och mellan gårdar beträffande lammens tillväxt. På flertalet gårdar har så höga tillväxter som mellan 250 till

350 g/dag uppnåtts. Där man tillämpade höstlamning, som är en relativt ny företeelse, varierade tillväxten mellan 150 och 250 g/dag. Orsakerna till variationen mellan år berodde på ensilagets näringsinnehåll och hygieniska kvalitet, betets kvalitet samt hur väl man lyckats hålla ner parasittrycket. På de går-

Vägning av lamm.

dar där man hade hög kvalitet på ensilaget hade man också en högre lammstillväxt.

De flesta lamm slaktades direkt från bete. Slaktvikten var i medeltal 18,5 kg under de tre åren. Andelen märkeskvalitet var hög och i medeltal var den 81, 93 respektive 88 % de tre åren. Det visade sig att en högre kvalitet på ensilaget gav en högre andel märkeskvalitet.

Bagglammen hade högre slaktvikter och bättre formklass än tacklammen. Tacklammen slaktades vid en lägre levande vikt för att inte hamna i för hög fettklass. Ändå hade de en lägre andel märkeskvalitet än bagglammen. I flera fall fick både bagg- och tacklamm för hög fettklass, eftersom lammen inte kunnat levereras vid avtalad tidpunkt utan fått levandelagras före slakt. Lantbrukarna tyckte att det var svårt att avgöra när lammen hade rätt fettansättning inför slakt.

För att få ett högt avräkningspris per lamm ska slaktvikten vara så

hög som möjligt inom de gränser som ger högsta betalning. Det gäller dock att klara en tillräckligt låg fettansättning vid högre slaktvikt.

Slaktmognadsbedömning av lamm.

Parasitstatus

Genom att vara ansluten till Fårhälsovården, får man hjälp med förebyggande hälsovård. Man kan också få hjälp med utredningar och åtgärder vid utbrott av sjukdomar.

Under projektiden var gårdarna anslutna till Fårhälsovården. Träckprov togs före betessläppning för att kontrollera tackornas parasitstatus. Parasiter hittades i flertalet besättningar under åren och föranledde i vissa fall behandling av tackorna. Parasitförekomsten minskade betydligt mot slutet av uppföljningen. I några fall var det även nödvändigt att behandla lammen under betesperioden, bland annat beroende på förekomst av *Giardia* på en gård. På de gårdar där man hade tillgång till parasitfria beten (där får inte betat året innan) hade man inga större bekymmer med parasiter.

Övriga intäkter

Försäljning av skinn, ull och livdjur kan också ge intäkter. Skinn av Gotlandsfår betalades med 155 kr styck under hösten 2006. Skinn av övriga raser är inkluderat i avräkningspriset. På senare år har det funnits en stor efterfrågan på beredda skinn, vilket gjort det vanligt att ta hem skinnen och sälja dem själv för att öka intäkterna. För ull varierar kilopriset mellan 0 och 70 kr beroende på kvalitet.

Ett lyckat avelsarbete kan ge betydande merintäkter genom försäljning av livdjur. Medelpriset på baggaktionerna år 2006 var 4 000 - 9 000 kr beroende på ras. Hondjur av bra kvalitet säljs för 800-1 500 kr.

Kostnader

Fodret är en stor kostnadspost inom lammproduktionen. En väl genomförd foderstyrning hjälper till att hålla foderkostnaden nere. En investering i fodergrindar som försvårar för djuren att dra ut fodret på marken eller ströbädden minskar spillet och är ofta lönsam.

Arbetskostnaden är ofta den enskilt största kostnaden för en lammproducent. Lönekostnaden för en lantarbetare är ca 180 kr per timme och vid en arbetsgång på 7 timmar per tacka och år blir arbetskostnaden 1 260 kr per tacka eller 126 000 kr i en besättning med 100 tackor. Detta innebär att det är viktigt att

eftersträva en så rationell skötsel som möjligt utan alltför stora investeringar. Arbetsmoment som utförs ofta eller dagligen bör tänkas igenom så att de blir så tidseffektiva som möjligt. Det gäller arbete med utfodring och daglig skötsel, vägning, samt arbete under lamningsperioden. En arbetsbesparing på 30 minuter per dag innebär nästan 200 timmar på ett år vilket motsvarar 36 000 kr.

Byggnadskostnaden varierar stort beroende på om man har fåren i ett befintligt stall eller om man bygger nytt. En befintlig byggnad kan ofta göras om till lammproduktion utan stora investeringar. Det kan dock vara svårare att skapa en bra djur- och arbetsmiljö och arbetsåtgången kan bli högre. För större besättningar är ofta nybyggnation det bästa alternativet. Kostnaden för ett nytt stall kan variera från 1 000 kr upp till 5 000 kr per tacka beroende på hur byggnaden utformas. Vid en investeringskostnad på 2 000 kr blir årskostnaden 150 kr per tacka och år om avskrivningstiden är på 20 år och räntan 5 %. Underhåll och försäkring av byggnaden tillkommer.

Stöd och bidrag vid ekologisk lammproduktion

I tabell 8 finns en sammanställning av en del av de EU-stöd som kan sökas vid ekologisk lammproduktion. Storleken på vallstödet och

på enbart bete och vallfoder utan kraftfodertillskott. Ett bra höstbete och ett tidigt skördat ensilage av hög kvalitet är en förutsättning för att lyckas med höstlamning. Efter avvänjning kan tackorna dock få ett ensilage av en lägre näringsmässig kvalitet.

Sommar- och höstfödda lamm

Vid lamning på bete krävs det inte lika mycket arbete med lamningsboxar som vid lamning inomhus. I vissa områden kan det finnas risk för angrepp av rovdjur och rovfågel, varför tackor med nyfödda lamm kan behöva tas in nattetid de första dygnet. Det är även viktigt med parasitkontroll.

Det finns risk för att flugor kan lägga ägg i pälsen på tackor och nyfödda lamm om det är fuktigt och varmt väder. Larverna kan orsaka svåra skador om inte problemet uppmärksammas i tid. En viktig förebyggande åtgärd är att ha tackorna nyklippta inför lamningssäsongen.

Om ensilaget inte håller en tillräckligt hög näringsmässig kvalitet kan det vara nödvändigt att ge ett tillskott av kraftfoder en tid före slakt till sommar- och höstfödda lamm för att få dem slaktmogna inom rimlig tid. Mer extensivt uppfödda lamm blir äldre innan de går till slakt och hinner bli köns mogna varför det är viktigt att skilja bagg- och tacklamm åt.

Lamm vid kraftfoderkrubba.

Tabell 1. Översikt över produktionsmodeller.

	Vinterlamning	Vårlamning	Sommarlamning	Höstlamning
Lämpligt rasval/ korsning	Finull, Dorset, Mjölkfår, Texel	Alla raser fungerar bra	Alla raser fungerar bra. Finull och Rya behöver tillskotts- foder på bete.	Alla raser fungerar bra. Finull och Rya behöver tillskotts- foder på bete.
Lamningstid Uppfödnings- modell	Januari-Februari Intensiv	Mars-April Intensiv	Maj-Juli Extensiv	Augusti-September Extensiv
Mål för lammens tillväxt, g/dag	400	300	200	250
Normal slakt- tidpunkt	April-Juni	Juli-September	December-Februari	Januari-Mars
Grovfoder*, kg ts/tacka	440	400	520	600
Krautfoder*, kg ts/tacka	170	80	20	20
Betesbehov*, kg ts/tacka	310	390	410	320
Halm, kg/tacka	110	90	110	120

* Siffrorna grundar sig på beräknat behov med hänsyn taget till praktiska erfarenheter och resultat från projektgårdar. Foderspill på 10-20 % är inkluderat. Variationen i grovfoderåtgång mellan besättningar och raser är stor.

(torrsubstanshalt) i ensilage är stor, vilket påverkar både produktionsresultat, hantering och närmiljö. Ensilage som håller under 25 % ts är tungt att hantera och medför pressvattenförluster och minskad konsumtion. Flera av lantbrukarna har också påpekat problem med blöta ströbäddar och hög ströåtgång när partier av blött ensilage utfodrats.

Det är vanligt att lammproducenter överskattar näringsvärdet i sitt grovfoder. En viktig erfarenhet från projektet är att lammproducenterna

Skillnaden i energihalt mellan bästa och sämsta foderparti var så stor som 2,3 MJ/kg ts (Tabell 2). När det gäller råprotein var skillnaden 121 g rp/kg ts. Fiberhalten påverkar fårens konsumtion i mycket hög grad. Sent skördat ensilage innehåller högre halt fiber än tidigt skördat och fiberinnehållet var dubbelt så högt i det sämsta ensilagepartiet jämfört med det bästa.

En tacka på 75 kg kan teoretiskt beräknas konsumera 2,4 kg ts av en högre kvalitet (470 g NDF/kg ts) och 1,9 kg ts av en lägre kvalitet

Tabell 2. Genomsnittligt näringsinnehåll för ensilage på gårdarna skördat under 2002 och 2003. Lägsta och högsta värde inom parentes.

Medelvärde för	Ts %	Per kg ts		
		MJ	g rp	g NDF
2002	42 (21-78)	10,2 (9,3-11,3)	127 (71-192)	527 (320-641)
2003	52 (23-75)	10,4 (9,3-11,6)	131 (72-189)	521 (412-641)

blev mer medvetna om betydelsen av att analysera grovfodret samt att en bra grovfoderkvalitet är avgörande för produktionsresultatet. När kvalitetsskillnaden mellan partier är stor är det särskilt viktigt att prioritera det bästa fodret till tackorna under högdräktighet och digivning.

(600 g/kg ts) om hon enbart äter grovfoder. En foderstatsberäkning till en tacka med två lamm under digivning ger ett foderbehov av:

- 1,4 kg ts ensilage av den lägre ensilagekvaliteten och 1,4 kg färdigfoder per dag
- 2,2 kg ts ensilage av den högre ensilagekvaliteten och 0,5 kg färdigfoder per dag

Tackor äter ensilage från foderbord.

Tackor äter ensilage från rundbal.

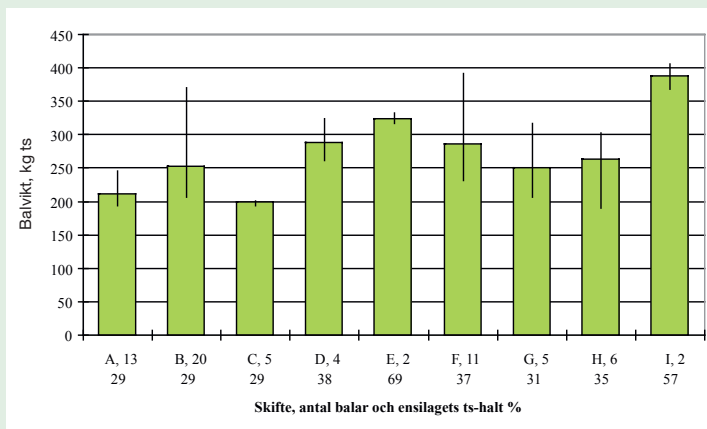
Vad innehåller en ensilagebal?

Ts-innehållet i ensilagebalar kan variera kraftigt. Vädret vid skörd och graden av förtorkning påverkar ts-halten. Genom att märka balarna och kontrollväga några balar samtidigt som man tar ut ts-prov och prov för analys får man reda på både ts-mängden i balarna och näringsinnehållet. Det gör att man får ett grepp om hur mycket ensilage som skördats. Dessutom får man möjlighet att utfodra det bästa

Provtagning av ensilage.

ensilaget när det är som mest lämpligt under stallperioden.

Figur 1. Genomsnittlig balvikt i kg ts för varje skifte med högsta och lägsta värde. Samtliga staplar utom H är första skörds ensilage.

När behövs kraftfoder?

Tackorna behöver vanligen kraftfoder både under högräktighet och digivning. En tumregel är att under digivning ge tackan 0,5 kg kraftfoder för varje lamm. Ensilagekvaliteten samt antalet foster/lamm liksom tackans hull är dock avgörande för hur mycket och vilken typ av kraftfoder som behövs i foderstaten under de olika perioderna lågräktighet, högräktighet och digivning. De kraftfodersorter som finns att tillgå begränsas av reglerna för ekologisk lammproduktion.

Kraftfoderutfodring. För att underlätta foderstyrningen bör tackorna grupperas efter antal lamm och kondition. Ungtackor bör hållas i en grupp för sig.

Rätt bete under rätt tid

Med rätt betesskötsel och en noggrann produktionsplanering går det att nå höga tillväxter på bete. Praktiska erfarenheter visar att naturbetesmarker kompletterat med återväxtbete fungerar bra i lammproduktionen. Det är viktigt att planera betet så att de djurgrupper som har störst näringsbehov får det bästa betet. För att avvanda lamm

ska växa bra bör de få beta vallåterväxt, medan sintackor med fördel kan hållas på naturbetesmark. Ett exempel på hur beteskvaliteten påverkar lammens tillväxt framgår av räkneexemplet i tabell 3.

Betets kvalitet avgör vilken tillväxt som kan uppnås hos lammen. Exemplet i tabell 3 visar vilka tillväxter som teoretiskt kan förväntas när lammen betar olika kvaliteter.

Lamm är känsliga för parasitangrepp eftersom de inte utvecklat någon immunitet. Därför är det särskilt viktigt att ha tillgång till parasitfritt bete under de första veckorna på bete till vårfödda lamm. Förstaårsvallar eller betesfållor som inte betats av får föregående sommar kan betraktas som parasitfria beten. Naturbetesmarker som årligen betas av får är olämpliga som försommarbete till vårfödda lamm.

Tillskottsutfodring vår och höst kan tillämpas för att få en mjukare övergång mellan stall och bete.

Arbetsåtgång

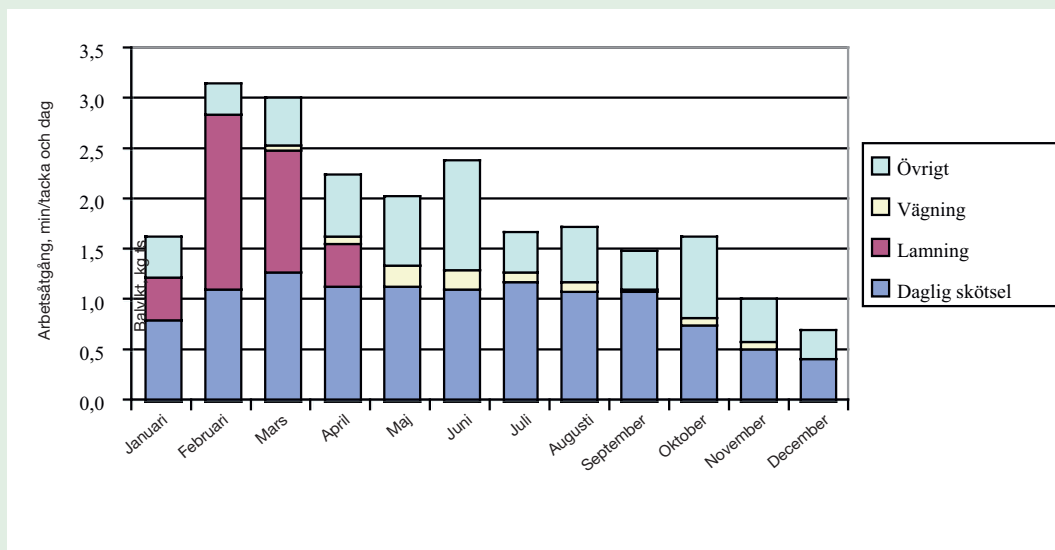
På två gårdar med 36 respektive 83 tackor förde man arbetstidsjournal under två kalenderår. Arbetsåtgången blev närmare 12 timmar per tacka och år för båda besättningarna. I arbetstiden ingick daglig skötsel av fåren, extra tid vid lamning och vägningar samt för beteskötsel och administration. I gängse bidragskalkyler är arbetstiden kortare, vilket till stor del beror på att tiden för beteskötsel inte ingår i dessa. Arbetstiden för beteskötseln ingår då istället i beteskalkylen.

I figur 2 finns ett exempel från en besättning hur mycket arbetstid det gått åt per månad under ett kalenderår. Denna gård hade två lamningstidpunkter, korsningstackor

som lammade i januari-februari och gotlandstackor som lammade i mars-april. Det var stor andel naturbetesmark med många fållor, varför mycket tid ägnades åt beteskötsel. Det är till exempel tidskrävande att hålla rent med trimmer under alla elstängsel.

Lammkammare.

Figur 2. Arbetsåtgång per tacka och dag, månadsvis, uppdelad i olika arbetsmoment på en gård med drygt 80 tackor.

Ekonomi

Det ekonomiska resultatet inom ekologisk lammproduktion varierar stort mellan gårdar. De faktorer som påverkar ekonomin är intäkter från produktionen, rörliga och fasta kostnader samt de EU-stöd man kan få som ekologisk lammproducent.

Slaktintäkt per tacka

Antalet lamm och deras slaktvikt och slaktkroppskvalitet avgör hur stor slaktintäkten blir per tacka. Rasen påverkar alla dessa faktorer. För att få ett högt avräkningspris måste lammets slaktvikt ligga mellan 14 och 26 kg, ha formklass E+ till O och fettgrupp 2- till 3. I tabell 6 framgår hur slaktintäkten kan variera beroende på slaktresultat.

Tabell 6. Avräkningspris för lamm vid olika slaktvikt, klassning och fettgrupp. Priserna gäller v 27, 2006, Swedish Meats.

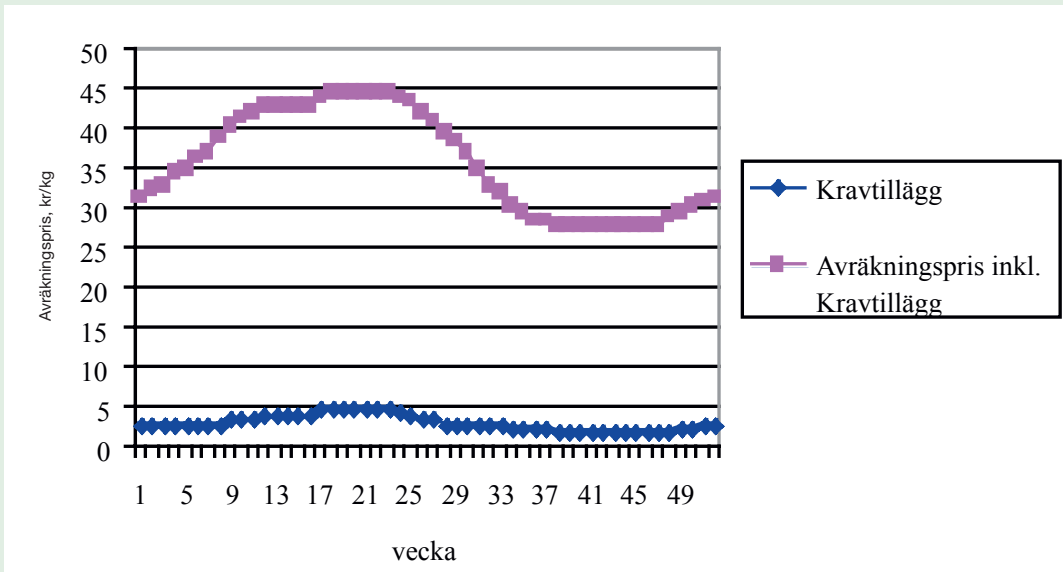
	Formklass	Slaktvikt	Fettgrupp	Avräkningspris, kr/kg*	Totalt avräkningspris, kr
"Normal" slaktkropp	R-	18	2+	41,00	738
Tung slaktkropp med bra klassning	R-	23	2+	40,00	920
Lätt slaktkropp med bra klassning	R-	15	2+	40,00	600
För fet**	R-	18	3+	25,50	459
För dålig form**	O-	18	2+	19,50	351
För lätt**	R-	13	2+	18,00	234

*Priserna gäller v 27 2006, Swedish Meats

**Slaktkroppskvaliteten berättigar ej till Scan Lamm- och KRAV-tillägg

Slaktintäkten varierar också beroende på när under året lammen skickas till slakt. Högst är priset under vårvintern fram till högsommaren för att sedan sjunka och bli som lägst under höstmånaderna. Figur 3 visar hur avräkningspriset varierat under 2006.

Figur 3. Variation i avräkningspris och KRAV-tillägg under 2006.

Av tabell 7 framgår hur slaktintäkten per lamm varierar beroende på leveransmånad. Ett lamm som går till slakt i maj genererar en slakt-

intäkt som är drygt 300 kr högre jämfört med ett lamm som går till slakt i oktober.

Tabell 7. Avräkningspris (Swedish Meats 2006, inkl Scanlamm- och KRAV-tillägg) per kilo och totalt för lamm med 20 kg slaktvikt, formklass R- och fettgrupp 2+, vid levereras olika månader.

Slaktmånad	Kr/kg	Summa
Februari	36,50	730
Mars	42,25	845
Maj	44,50	890
Juli	38,50	770
Oktober	28,00	560

kompensationsbidraget beror på vilket stödområde gården ligger i. Om man har betesmark med särskilt höga värden kan man istället för 1 100 kr få 2 500 kr per hektar. Länsstyrelsen kan lämna information om regler och villkor för olika stöd och ersättningar i ditt län.

Tabell 8. Sammanställning av EU-stöd då antalet tackor understiger 7 st per ha vall.

Stödform	Stödbelopp
Ekologisk produktion, kr/tacka	240
Vallstöd, grundersättning, kr/ha vall	300
Vallstöd, tilläggsersättning, kr/tacka	0-270
Betesmark med allmänna värden, kr/ha	1100
Kompensationsbidrag upp till 90 ha, kr/tacka	0-382
Kompensationsbidrag över 90 ha, kr/tacka	0-191
Hotade husdjursraser, kr/tacka	150

Lönsamhetskalkyler för olika produktionsmodeller

I tabellerna 9 och 10 jämförs intäkter och kostnader för ekologisk lammproduktion med olika lamnings- och slakttidpunkter utifrån 2006 års prisnivåer. Priserna för grovfoder skall motsvara produktionskostnaden, vilket innebär att priset varierar betydligt mellan olika gårdar beroende på bl.a. vallavkastning och maskinkostnader.

Foderåtgången grundar sig på beräknat behov med hänsyn taget till praktiska erfarenheter och resultat från projektgårdar. Foderspill på 10-20 % är inkluderat.

I anslutning till lönsamhetskalkylerna finns även en beräkning av täckningsbidraget för 100 tackor. I beräkningen har samtliga avgifter för certifiering dragits ifrån. EU-ersättningarna för djur och mark finns med i beräkningen med undantag för "gårdsstödet" beroende på att det inte finns något produktionskrav kopplat till detta stöd. Gårdsstödet är dock en viktig inkomst för att bland annat täcka markkostnaden. För att få gårdsstöd måste man ha stödrätter för sin mark.

Tabell 9. Lönsamhetskalkyler för vinterlamning och vårlamning.

	Vinterlamning			Vårlamning		
	2,1 lamm/tacka			2,0 lamm/tacka		
	Slaktvikt 18 kg			Slaktvikt 18 kg		
	Arbetsbehov 8 t/tacka			Arbetsbehov 9 t/tacka		
	Utrymmesbehov 3,5 m ² /tacka			Utrymmesbehov 2,5 m ² /tacka		
	Kvant	Pris	Summa	Kvant	Pris	Summa
INTÄKTER						
Lamm	37,8	37,50	1 418	36	33,00	1 188
Ekotillägg	85%	5,00	161	85%	3,00	92
Ull	2,00	5,00	10	2,00	5,00	10
Utslagstacka	0,15	200	30	0,15	200	30
Leveranstillägg	2,10	6,00	13	2,00	6,00	12
S:a Intäkter			1 631			1 332
KOSTNADER						
Ungtacka	0,15	720	108	0,15	610	92
Grovfoder	440	1,10	484	400	1,10	440
Bete	310	0,30	93	390	0,30	117
Fodersäd	140	1,60	224	70	1,60	112
Koncentrat	30	3,67	110	10	3,67	37
Mineralfoder	4,5	6,35	29	4,5	6,35	29
Halm	110	0,40	44	90	0,40	36
Diverse	1	155	155	1	155	155
KRAVavg, djur	2,80	5,00	14	2,80	5,00	14
Ränta djur	460	5%	23	405	5%	20
Ränta rörelsekapital	1052	5%	53	980	5%	49
S:a Kostnader			1 336			1 101
Intäkter-Kostnader (TB)			294			231
TB 100 tackor			29 449			23 100
KRAVavgift, fast och växtodling			-5 150			-5 150
EU-stöd omr 4a			77 778			77 778
TB inkl EUstöd			102 077			95 728

Tabell 10. Lönsamhetskalkyler för sommarlamning och höstlamning.

	Sommarlamning 1,9 lamm/tacka Slaktvikt 20 kg Arbetsbehov 7 t/tacka Utrymmesbehov 3,5 m ² /tacka			Höstlamning 1,8 lamm/tacka Slaktvikt 20 kg Arbetsbehov 7 t/tacka Utrymmesbehov 3,5 m ² /tacka		
	Kvant	Pris	Summa	Kvant	Pris	Summa
INTÄKTER						
Lamm	38	31,00	1 178	36	37,50	1 350
Ekotillägg	85%	3,00	97	85%	4,00	122
Ull	2,00	5,00	10	2,00	5,00	10
Utslagstacka	0,15	200	30	0,15	200	30
Leveranstillägg	1,90	6,00	11	1,80	6,00	11
S:a intäkter			1 326			1 523
KOSTNADER						
Ungtacka	0,15	600	90	0,15	800	120
Grovfoder	520	1,10	572	600	1,10	660
Bete	410	0,30	123	320	0,30	96
Fodersäd	15	1,60	24	15	1,60	24
Koncentrat	5	3,67	18	5	3,67	18
Mineralfoder	4,5	6,35	29	4,5	6,35	29
Halm	110	0,40	44	120	0,40	48
Diverse	1	155	155	1	155	155
KRAVavg, djur	2,80	5,00	14	2,80	5,00	14
Ränta djur	400	5%	20	500	5%	25
Ränta rörelsekapital	947	5%	47	986	5%	49
S:a Kostnader			1 136			1 238
Intäkter-Kostnader (TB)			190			285
TB 100 tackor			19 001			28 96
KRAVavgift, fast och växtodling			-5 400			-5 400
EU-stöd omr 4a			79 278			79 278
TB inkl EUstöd			92 878			102 373

Några gårdsexempel

För tre gårdar i projektet gjordes en uppföljning av ekonomin för lammproduktionen. I tabell 11 finns en sammanställning av nyckeltal för de tre företagen för år 2004.

I direkta kostnader ingår kostnader för växtodling och djurskötseln som utsäde, gödsel, foder och omkost-

nader för djur- och växtodling. I övriga kostnader ingår bl a energi, underhåll och kontorskostnader. I avskrivning och kapital ingår arrende eller beräknad markkostnad samt avskrivningar och ränta på investeringar i maskiner och byggnader för lammproduktion.

Tabell 11. Nyckeltal för lammproduktionen på tre gårdar 2004.

	Gård 1	Gård 2	Gård 3
Antal tackor	36	64	119
Grovfoderareal per tacka, ha	0,55	0,29	0,28
Grovfoderareal, ha	19,9	18,4	33,3
Försäljningsintäkt per tacka, kr	1666	899	1031
EU-bidrag per tacka, kr	2111	1052	1298
Andel EU-bidrag av intäkterna, %	56	54	51
Direkta kostnader per tacka, kr	848	629	884
Övriga kostnader per tacka, kr	1095	733	602
Resultat före avskrivning per tacka, kr	1834	589	1081
Avskrivning och kapital per tacka, kr	1152	661	677
Arbetsersättning per tacka, kr	681	-72	404
Arbetsåtgång per tacka, tim	12	11	8
Arbetsersättning per timme, kr/tim	62	-7	49

Gård 1 ligger i stödområde 5B och har vinterlamning. Den höga försäljningsintäkten beror på att 23 lamm såldes till liv samt att utslagstackorna såldes till bra priser. Orsaken till de höga EU-bidragen var främst en stor grovfoderareal, varav en del var naturbete med särskilt höga värden. Kostnaden för avskrivning och kapital är hög vilket beror på en stor grovfoderareal samt att byggnader och mark arrenderas.

Gård 2 ligger i stödområde 5B och har vårlamning. Den låga försäljningsintäkten beror på slakt i september-oktober till lägre priser samt färre uppfödda lamm per tacka.

Gård 3 som har både vinterlamning och höstlamning, ligger i stödområde 4A, vilket innebär högre vall- och kompensationsbidrag. Försäljningsintäkten har tidigare år legat på 1 200 – 1 300 kr per tacka, men var lägre 2004 beroende på att en relativt stort antal tackor inte lammade detta år.

Sammanfattning

Viktiga erfarenheter från projektet är att grovfodrets kvalitet och en bra betesskötsel har en avgörande betydelse för att uppnå bra produktionsresultat beträffande lammtillväxt och slaktkroppskvalitet. Ensilaget behöver analyseras för att det bästa fodret ska kunna utfodras till högdräktiga och digivande tackor samt lamm. Produktionsuppföljning med regelbundna lammvägningar, speciellt under betesperioden, för att tidigt upptäcka eventuella störningar i tillväxten är en viktig del av en professionell lammproduktion. Att vara med i Fårhälsovården ger möjlighet till förebyggande hälsovård och snabb hjälp vid problem. Det ekonomiska resultatet går att påverka genom produktionsplanering, ett optimerat foderutnyttjande och rationella skötselrutiner som minimerar arbetsförbrukningen.

